

ארגון נוער גאה

מחקר אקלים בתי ספר 2012 - תקציר מנהלים

המחקר נערך על ידי:

אורן פזמוני-לוי (המחלקה לסוציולוגיה, אוניברסיטת אינדיאנה - בלומינגטון)

ד"ר גיא שילה (בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב)

פורום המחקר, איגי research@igy.org.il

1. מזה שמונה שנים עורך איגי (ארגון נוער גאה) סקרי אקלים בתי ספר, בדומה למדינות אחרות בעולם המערבי, הבודקים את חוויותיהם והתנסויותיהם של תלמידים ותלמידות לסביות, הומואים, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים (להט"ב) במערכת החינוך בישראל. עד כה נערכו שני סקרים (בשנת 2004, ובשנת 2008). בשנת 2009 אירע הרצח בבר-נוער, אשר העלה את המודעות הציבורית, כמו גם זו של המערכות החינוכיות, לקשייהם וצרכיהם של נוער להט"ב. במהלך השנים מאז אירוע הרצח, המשיך משרד החינוך במגמה חיובית של הכנסת תכנים הקשורים לנטייה מינית לבתי הספר, השתלמויות ותוכניות ליועצות בנושא, ושיתוף פעולה פורה עם ארגוני קהילת הלהט"ב (איגי וחוש"ן). מגמה זאת מאפיינת את התנהלות המשרד מתחילת שנות ה-2000. בשנה האחרונה החלה לפעול 'תכנית ניר' (המקבילה לארגוני תלמידים בארה"ב – Gay-Straight Alliances) במספר בתי ספר בשיתוף איגי. למרות שינויים אלו ברמת המאקרו, שני הסקרים הראשונים (2004; 2008) הצביעו על אקלים בית ספרי המאופיין ברמות גבוהות של הומופוביה וחוויות שליליות ואלימות אותן חווים התלמידים על רקע נטייתם המינית. בהתאם לנהוג במדינות אחרות המבצעות מחקר דומה, חזרנו בשנת 2012 לבחון את השינויים שחלו באקלים החינוכי כלפי להט"ב, כפי שהם מתבטאים בחוויותיהם ודיווחם של התלמידים.

"במשך כל השנים בהן אני לומד בבית ספר אני לא זוכר פעם אחת בה בכלל דובר על נטייה מינית שונה. לא בשיעור חינוך מיני, לא בשיעור חברה או מחנך או בכלל. האזכור היחידי שנוגע בנושא ששמעתי יוצא מפה של איש חינוך הוא כינויים המייצגים נשיות מפי המורה לספורט, כמובן "בצחוק". אין לי בכלל להט"בים מוצהרים בבית הספר. אני בטוח שקיימים להט"בים, אבל הם נאלצים להסתתר".

נער, 16, סקר אקלים 2012

2. **דגימה:** המחקר מתבסס על מדגם לא-הסתברותי מסוג מדגם מתנדבים, כאשר מסגרת הדגימה כללה בני נוער המשתתפים בפעילויות חברתיות בקבוצות חברתיות ללהט"ב (איגי וארגונים דומים) וכאלו המבקרים באתרי אינטרנט המיועדים לנוער להט"ב. הנתונים נאספו באמצעות

שאלון מקוון ברשת האינטרנט (qualtrics.com). במטרה לגוון את המדגם, השאלון הופץ במספר דרכים: אתר אינטרנט של ארגון נוער גאה, אתרי אינטרנט של ארגונים אחרים (למשל: הבנ"ה), וכאלה המכוונים לבני נוער הומו-לסביים, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים בישראל, ופייסבוק (פרסומת ייעודית).

3. **כלי המחקר:** שאלון למילוי עצמי אשר מתבסס על שאלון שפותח במקור על-ידי ארגון GLSEN ותורגם לעברית (פזמוני-לוי ואחרים, 2005). השאלון מתבסס ברובו על שאלונים משנת 2004 ו-2008. השאלון עודכן כדי לשקף שינויים שחלו בתחום המחקר על אלימות בכלל ועל אלימות כלפי בני נוער להט"ב בפרט. כך למשל, נוספו פריטים מסקר ניטור אלימות שערכה הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה, 2011). כמו כן נוספו מספר שאלות פתוחות במטרה להעמיק את נקודת המבט על האקלים החינוכי.

4. **תיאור המדגם:** המדגם כלל 372 משיבים, בגילאי 12-18 (גיל ממוצע 16.4, סטיית תקן 1.5 שנים), מתוכם 47% בנים, 43% בנות ו-10% המגדירים עצמם כטרנסג'נדרים, מתלבטים ואחר. כמחצית מהמשיבים (48%) הגדירו עצמם כהומואים או לסביות, 29% הגדירו עצמם כביסקסואלים והיתר הגדירו עצמם כמתלבטים, קוויר, פאנסקסואלים וכדומה (23%). כמחצית מהמשיבים (52%) הם תלמידי הכיתות הגבוהות י"ב-ב. מרבית המשיבים (67%) הם יהודים, חילונים (83%). כשליש מהמשיבים ציינו כי הם אתאיסטים.

5. **פעילות בארגון נוער גאה ובארגונים אחרים:** מקרב כלל המשיבים, 37% דיווחו כי הם משתתפים או השתתפו בפעילות ארגון נוער גאה. כמחצית מהמשיבים (47%) פעילים בתנועת נוער (שאינה ארגון נוער גאה) ואילו 39% פעילים חברתית בבית הספר (ועד כיתה, חברת התלמידים וכו').

6. **יציאה מהארון:** חלק הארי של המשיבים במדגם (89%) יצאו מהארון בפני אדם כלשהו. מרבית המשיבים דיווחו על "חברים טובים" כאנשים היודעים על נטייתם המינית, כאשר ישנה העדפה בולטת ליידע חברה טובה (55%). המגמה להצהיר על היותם הומו-לסביים בפני בני המשפחה הגרעינית פחות רווחת, כאשר יציאה מהארון בפני האם היא השכיחה ביותר. שיעור נמוך של משיבים (כשליש מהמדגם) דיווחו כי סיפרו על נטייתם המינית לאחד מאנשי הסגל בבית הספר. אחד מתוך שישה משיבים יצא מהארון בפני כל התלמידים בבית הספר. בנות נוטות לצאת מהארון יותר מבנים. הבדל מובהק נמצא בין בנים לבנות ביציאה מהארון בפני חבר וחברה קרובים וכן בפני קבוצת חברים (בנות יצאו מהארון כלפי דמויות אלו יותר מבנים).

7. **אלימות מילולית:** ביטויי גנאי כלפי מיעוטים מיניים מבוטאים בשכיחות גבוהה מאד בבית הספר. רוב המשיבים (84%) ציינו כי הביטוי "הומו" נאמר בתדירות גבוהה או-גבוהה מאד וכחמישית (20%) ציינו כי הביטוי 'לסבית' (כקללה) נאמר בתדירות גבוהה או-גבוהה מאד. חלק מהמשיבים ציינו ביטויי גנאי אחרים מאלה שהופיעו בשאלון. המכנה המשותף של מרבית הביטויים הוא העובדה שהם כוללים גינוי ולעג לגבר המקיים יחסי מין עם גבר אחר כאשר הוא בתפקיד פסיכי – נחדר, כלומר כזה המובנה חברתית כנשי. זאת ועוד, מצאנו כי כמחצית מהמשיבים (55%) ציינו כי הם שומעים בתדירות גבוהה הערות כלפי בנים שאינם מתנהגים בצורה גברית מספיק.

- **ביטויי גנאי כלפי מיעוטים מיניים נשמעים בשכיחות גבוהה מאד יחסית לביטויי גנאי גזעניים.** כמחצית מהמשיבים (45%) ציינו כי הביטוי "ערבי מסריח" נאמר בתדירות גבוהה או- גבוהה מאד וכרבע מהמשיבים (28%) ציינו כי ביטויים על רקע מוצא (למשל "אתיופי מסריח" ו "רוסי שיכור") נאמר בתדירות גבוהה או- גבוהה מאד.

ניתן לראות כי בהשוואה לביטויי גנאי גזעניים שרווחים באקלים הבית ספרי, ביטויי הגנאי על רקע נטייה מינית נשמעים באחוזים גבוהים יותר.

8. **מי אומר את ההערות ההומופוביות וכיצד התלמידים חשים?** רוב מוחלט ציינו כי מדובר ברוב התלמידים (38%) או בחלקם (43%); כלומר אין מדובר בתופעה שולית. רבע מהמשיבים דיווחו על כך שהערות ההומופוביות מבוטאות גם על-ידי מורים (23%). 78% מהמשיבים ציינו כי ההערות הללו מציקות ומפריעות להם.

9. **איפה נאמרות הערות ההומופוביות?** אין אתר בבית הספר היכול להיחשב מקום מוגן מפני ביטויי ההומופוביה. התלמידים השוהים בבית הספר חשופים לביטויי גנאי בתדירות גבוהה למדי. 65% מהמשיבים דיווחו כי שמעו הערות ההומופוביות בתדירות גבוהה במסדרונות; 55% דיווחו על תופעה דומה בכיתה בזמן הפסקה ו - 43% דיווחו על תופעה דומה במגרש הספורט.

10. **כיצד מגיבים המורים והתלמידים?** על פי רוב הם אינם מגיבים. למרות שההערות ההומופוביות נאמרות בנוכחות מורים, 47% מהמשיבים ציינו כי המורים כלל אינם מגיבים. דפוס דומה נמצא גם בקרב תלמידים: 42% מהמשיבים ציינו כי תלמידים אף פעם אינם מתערבים.

"שנה שעברה כן דיווחתי על הטרדות שעברתי, וראיתי שצוות המורים הסכים עם אותם פוגעים ואף הצדיק את מעשיהם ולכן לא פניתי אליהם יותר בנוגע לשום הטרדה/הצקה שעברתי"

נערה, 17, סקר אקלים 2012

11. **תחושת חוסר ביטחון בבית הספר –** 26% מהמשיבים ציינו כי הם חשים חוסר ביטחון בבית הספר עקב הנטייה המינית שלהם. 26% ציינו כי התנהגותם שאינה תואמת את המגדר (בנים המתנהגים באורח הנתפס כנשי; בנות המתנהגות באופן הנחשב לגברי) היא הסיבה לאי הביטחון שלהם. זאת לעומת 12% שציינו את הדת, המין, או המוצא שלהם כסיבה לחוסר הביטחון. מצאנו הבדלים מעטים בין המינים, כאשר בנות ציינו את הדת כסיבה לחוסר הביטחון יותר מבנים.

12. **חוויות של אלימות והטרדה על רקע נטייה מינית:** 52% מהמשיבים חוו הטרדה מילולית על רקע נטייתם המינית; 47% מהמשיבים דיווחו כי הפיצו עליהם שמועות הקשורות לנטייתם המינית בבית הספר; כאחד מכל ארבעה תלמידים הוטרד מינית בבית הספר בגלל נטייתו המינית, וכאחד מכל עשרה תלמידים חווה תקיפה פיזית בשל נטייתו המינית.

"התלוננתי וטיפלו בזה. התלמידים הפסיקו לתקופה קצרה של שבוע וחצי ואז חזרו להציק ולהרביץ לי."

נער, 17, סקר אקלים 2012

13. **חויית האלימות הכללית בבית הספר:** בהשוואה בין נתוני המחקר הנוכחי לנתוני סקר ניטור אלימות שערכה הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) בשנה"ל תשע"א, מצאנו כי תלמידים להט"ב מדווחים על רמת אלימות גבוהה יותר מהמוצע הארצי.

שכבה י-יא		שכבה ז-ט		היגד
מדגם להט"ב %	מדגם ארצי %	מדגם להט"ב %	מדגם ארצי %	
47	20	43	29	האם במהלך החודש האחרון... תלמיד קילל אותך במטרה לפגוע בך
45	21	51	29	תלמיד לעג לך או העליב אותך או השפיל אותך במילים
9	5	13	7	תלמיד איים שיפגע בך בבית הספר או אחרי הלימודים
12	6	18	10	תלמיד תפס ודחף אותך במטרה לפגוע בך
8	6	12	10	קיבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד שרצה לפגוע בך
5	4	10	5	תלמיד נתן לך מכות חזקות מאד
8	5	13	5	תלמיד או תלמידה נגעו או ניסו לגעת בך בצורה מינית בניגוד לרצונך
39	9	40	8	תלמיד או תלמידה העירו כלפיך הערות מיניות שלא רצית בהם
14	6	12	6	תלמיד או תלמידה נגעו או ניסו לגעת בך או לצבוט אותך במקומות פרטיים בגוף (מקומות מוצנעים) בלי שהסכמת

14. משאבים ותמיכה:

- 44% מהמשיבים דיווחו על נגישות לאתרי אינטרנט בנושא להט"ב.
- 13% מהמשיבים דיווחו על קיומם של ספרים ומקורות מידע בספרית בית הספר.
- 18% מהמשיבים דיווחו על כך שבית הספר משתף פעולה עם ארגונים מהקהילה ההומו-לסבית.
- 58% מהמשיבים ציינו כי בבית ספרם יש לפחות איש צוות אחד המשדר פתיחות כלפי נושא הנטייה המינית.
- 21% מהמשיבים ציינו כי למדו משהו חיובי במסגרת בית הספר על להט"ב או על אירועים הקשורים לנושא. בין השיעורים בהם נלמדו נושאים הקשורים ללהט"ב ניתן למצוא: חינוך מיני/חינוך לחיי משפחה, היסטוריה/אזרחות, מדעי החברה, ספרות ואנגלית.

נמצא קשר מובהק בין אי קיומם של כל אחד מהמשאבים המתוארים לבין: היעדרות מיום לימודים, היעדרות משיעורים, ותדירות חשיפה להערות הומופוביות.

15. **עם מי התלמידים מרגישים נוח לדבר על הנושא?** 34% ציינו כי הם מרגישים מאד נוח לדבר עם בעלי תפקידים, כגון: אב הבית, מדריך / חונך, מוכר בקיוסק, מזכירה ונהג; 18% ציינו כי הם מרגישים מאד נוח לדבר עם יועצים / פסיכולוגיים; 13% ציינו כי הם מרגישים מאד נוח לדבר עם מורים ואילו 5% ציינו כי הם מרגישים "מאד נוח" לדבר עם מנהל/ת בית הספר.

18. **סיכום והמלצות:** ממצאי המחקר מלמדים, כי למרות השינויים שחלו בשמונה השנים האחרונות בגישתה ויחסה של מערכת החינוך לנושא המיעוטים המיניים, תמורות אלו נותרו ברובן ברמת המאקרו (שינויים ברמת מדיניות משרד החינוך ובעיקר שיתוף פעולה בין מחלקת שפ"י במשרד החינוך לבין ארגוני הקהילה ההומו-לסבית) ולמעט שינויים קלים – גם אם משמעותיים וחשובים, בעיקר בתחושת הנוחות של תלמידים לשוחח על נושאים הקשורים לנטייתם המינית עם אנשי צוות בבית הספר- עדיין אין שינוי מהותי בחוויותיהם של תלמידים בבתי הספר, ואלו עדיין חשופים לגילויי הומופוביה מילולית ופיזית. ניכר אמנם שנעשתה עבודה לאיסוף מידע וביסוס גוף ידע שיהיה נגיש למורים וליועצים; יחד עם זאת, הגברת המודעות בקרב אנשי החינוך לא חלחלה לכדי התמודדות מעשית בבתי הספר עם נושא ההטרדות על רקע נטייה מינית וגילויי הומופוביה, והאקלים הבית ספרי הרווח, כפי שמתבטא בממצאי המחקר, רחוק מלהיות מיטבי. הנושא המרכזי עליו נראה כי יש לתת דגש הוא ההתמודדות עם מקרי הומופוביה ואליומות על רקע הנטייה המינית. מההשוואה בין חוויות התלמידים להט"ב בסקר הנוכחי, בהשוואה לחוויות כלל התלמידים כפי שמראה סקר של מדגם מייצג של תלמידי ישראל, עולה כי תלמידים להט"ב חשופים לאליומות על סוגיה באחוזים גבוהים בהרבה מכלל התלמידים – עובדה המצביעה על כך שאחוזי גילויי הומופוביה הגבוהים אינם תוצר של רמת האלימות הכללית במערכת החינוך. במקביל למאמצים שנעשים להגברת המודעות למצוקות, צרכים וקשיים של נוער להט"ב, יש להכליל את נושא האלימות על רקע נטייה מינית כחלק מההתמודדות הכוללת של מערכת החינוך עם תופעת האלימות הבית ספרית. כך, ייכלל הנושא כחלק מהמיינסטרים החינוכי, ולא יסומן רק כתופעה ייחודית. בנוסף, יש לפעול להרחבת פעילות הסברה בנושא הנטייה המינית בבתי הספר בנוגע לנטייה מינית, גילויי הומופוביה והשלכותיהן על התלמידים (לדוגמא: פעילויות חוש"ן ואיגי), וזאת על ידי הסרת החסמים הקיימים (מערכתיים, רגשיים, וכלכליים).